

HET ONTSTAAN VAN DE WERELD

An het begin aller dingen was de grenzeloze wereldruimte, die de dichters der Oudheid de Chaos noemden. Deze was zonder maat, zonder aanvang en zonder einde; als een gapende leegte strekte hij zich uit in het onmetelijke. In oorsprong was hij tot in de diepte vol van een duistere nevel. Toch bevatte de Chaos reeds de grondbestanddelen van al wat bestaat: aarde, water, lucht en vuur.

Uit de vormeloze leegte ontstonden Gaea, de aarde, en de donkere Tartarus, de afgrond onder de aarde; naast deze beiden ontwikkelde zich Eros, de liefde die werkzaam is in het eeuwig Heelal.

Gaea, de aarde, bracht zee en hemel voort, welke de ouden Pontos en Uranus noemen. Ook de Titanen, de drie Cyclopen en de drie honderdarmige reuzen zijn kinderen van oermoeder Aarde, want Eros, de albeheersende liefde, bewoog haar om zich met de zee en met de hemel te verbinden.

Uranus, de hemel, verhief zichzelf echter weldra tot Heer. Hij was de vader van de reusachtige eenogige Cyclopen, die de bliksemen wisten te bewerken, en van de twaalf geweldige Titanen. Zes zonen en zes dochters waren het: Oceanus, Iapetus, Cronus en Hyperion zijn onder de mannelijken, Tethys, Themis, Rhea en Thea onder de dochters de meest beroemde.

Een oerkracht was er in de gestalte en het lichaamsvermogen van de Titanen, die de stamvaders en stammoeders der latere godengeslachten zouden worden: Oceanus is de grote wereldstroom die aarde en zee in het rond omgeeft; alle wateren van de zee, van rivieren en bronnen ontspringen uit hem, ook verheffen zon, maan en sterren zich uit zijn golven en duiken in hem weer onder. Zijn vrouw is

*Het Griekse woord **Chaos** betekent gapende ruimte.*

Tethys, het opwellende, voedende vocht; vele stroomgoden kwamen uit dit Titanenhuwelijk voort. Themis verzorgt in de wereldorde sinds de oertijd de gerechtigheid, de zede en de natuurwet, terwijl uit het huwelijk van Hyperion en Thea, de beide lichtgestalten, de zon, de maan en het morgenrood voortgekomen zijn.

Cronus, die de Romeinen Saturnus noemen, is de jongste der Titanen, en met Rhea zou hij Uranus en Gaea in de wereldheerschappij opvolgen.

Vreselijke dingen worden van die oertijden verhaald. Uranus voelde zich in de wereldheerschappij bedreigd door zijn eigen zonen, de reusachtige Cyclopen, en verbande hen in de diepte van de duistere Tartarus. Tevergeefs trachtte Gaea haar kinderen tegen de haat van de vader te beschermen. Toen riep zij de Titanen op om hun broeders te redden. Alleen Cronus echter, de jongste, waagde het voor zijn broeders op te komen.

‘Ik zal je een wapen geven!’ riep Gaea in haar toorn; zij liet in de schoot der aarde het ijzer ontstaan en dit werd een zeis. Het was een vreselijke strijd, waarin Cronus zich stortte; met zijn scherp wapen verminkte hij zijn eigen vader, ontrukte hem de heerschappij en maakte zichzelf tot koning. Met deze ontzettende handeling kwam de misdadigheid in de wereld. Maar uit de bloeddruppels van de getroffen, die op de aarde neervielen, ontsproten de vreselijke wraakgodinnen, de Erinyen, en het reuzengeslacht der Giganten. Gruwelijk was de wraak, die de woorden van de verminkte Uranus al opriepen. ‘Eens zal ook een van jouw zonen je van de troon stoten, zoals jij het mij hebt aangedaan!’ zo riep hij zijn zoon toe. Sindsdien moest Cronus in angst leven, en toen zijn gemalin Rhea hem spoedig kinderen schonk, verslond hij ze telkenmale dadelijk na de geboorte: zijn dochters

Hera, Hestia en Demeter en zijn zonen Hades en Poseidon.

Voor Rhea was het een onnoemelijk moederleed om haar kinderen aan Cronus over te geven. Toen zij nu opnieuw aan een kind het leven zou schenken, begaf zij zich naar haar ouders Uranus en Gaëa om hen om raad te vragen. 'Ga naar het eiland Kreta,' spraken deze, 'daar zult ge voor de gewelddaden van uw man veilig zijn.' Rhea volgde deze aanwijzing; weer bracht zij een knaapje ter wereld, en in de eenzame, donkere grot van het gebergte Ida, waarin zij het kind verborg, kon zij hem het leven redden.

De jonggeborene heette Zeus. Weliswaar ging de begeerte van Cronus ook naar deze zoon uit, maar Rhea misleidde hem listig door hem een in luiers gewikkelde steen toe te reiken. De wrede Titaan verzwoeg deze gretig en had geen vermoeden dat zijn zoon ondertussen opgroeide, welbewaard bij de bergnimfen. Een goddelijke geit gaf hem uit haar uier te drinken, de bijen van de berghelling brachten hem honing, en wanneer hij zichzelf met zijn kindergeschrei in gevaar bracht, maakten de priesters van Rhea luid geraas, opdat Cronus de schuilplaats niet zou ontdekken.

Toen Zeus tot een man was opgegroeid, trad hij voor zijn vader Cronus en dwong hem de onsterfelijke kinderen, die hij verslonden had, terug te geven. Vreselijk kwamen nu de wraakwoorden van de stervende Uranus tot vervulling, want nu begon Zeus met zijn broeders en zusters, uitgaande van de Olympus in Thessalië, de strijd tegen Cronus en diens broeders, de Titanen. Aan de Cyclopen en de honderdarmige reuzen, die Cronus in de Tartarus gevangen hield, gaf Zeus de vrijheid en maakte hen daardoor tot zijn helpers. Zelfs stonden enige van de Titanen, vooral Oceanus, Tethys en Themis,

Olympus Omdat deze berg in Noord-Griekenland, gelegen op de grens van Macedonië en Thessalië, de hoogste van het schiereiland was (ca. 3000 m), werd hij beschouwd als de woonplaats van de goden.

Zeus terzijde. Verschrikkelijk was de strijd der oermachten om de wereldheerschappij; de weergalm drong door tot in de diepten van de Tartarus. Zeus' machtigste wapen waren de bliksemschichten, die de Cyclopen voor hem hadden gesmeed, zonder ophouden slingerde hij ze van zijn bergvesting, de Olympus, naar omlaag totdat de Titanen verslagen waren. Zo behaalde Zeus de overwinning en daarmee de heerschappij over de wereld.

Uit dankbaarheid voor de dappere hulp deelde Zeus nu de wereldheerschappij met zijn broeders. Terwijl Hades de onderwereld kreeg, gaf hij Poseidon de macht over de zee; zelf behield hij als zetel van zijn heerschappij de hemeltroon. De Titanen die trouw aan zijn zijde hadden gestaan, liet hij hun machtsgebied, terwijl hij de vijandelijke in de Tartarus gevangen hield.

Aan de zijde van Zeus leefde sinds die tijd als zijn gemalin de godin Hera, die als oudste dochter van Cronus ter wereld gekomen was. Uit het schuim van de zee steeg zijn dochter Aphrodite op, de godin van de liefde en de schoonheid, die alle andere godinnen in bevalligheid en liefelijkheid overtrof. Twee kinderen werden aan de opperste god geschonken door Leto, een dochter van de Titaan Coeüs; Phoebus Apollo, de god van welvaren en ordening; hij was de beschermheer van de wet, van al wat goed en schoon is in de natuur en in de mensenwereld. Artemis, zijn zuster, was eveneens een beschermende en heilbrengende godin, zij schonk het frisse bloeiende leven van de natuur. Evenals haar broeder Apollo was zij gehuwd.

De lievelingsdochter van Zeus echter was Pallas Athene, die uit zijn hoofd, de zetel van het verstand, werd geboren; daarom was zij de godin van de wijsheid, een machtige en wijze leidster en beschermvrouw van staten en steden in oorlog en vrede.

Geboorte van Pallas Athene uit het hoofd van Zeus, hetgeen haar wijsheid verklaren moet. Detail op een Attische schaal uit ca. 550 v.C.

Nog andere godheden verschenen toentertijd in de kring der hemelingen, zoals Iris, de boodschapper van de goden, die het verkeer tussen hen en de mensen tot stand bracht. Uit het huwelijk van Zeus met Hera ontsproot Hephaestus, de kunstvaardige god van het smidsaanbeeld, die de macht van het vuur wist te temmen.

Maar nog steeds was de nieuwe wereldorde niet veilig gesteld. Gaea namelijk, oermoeder Aarde, zag toornig toe, hoe haar kinderen in de onderwereld versmachtten; om hen te bevrijden zond zij de honderdkoppige, vuurspuwende Typhon, en Zeus, de overwinnaar, had opnieuw een strijd te doorstaan, die de aarde deed sidderen, totdat hij ook deze monsterlijke draak had overwonnen.

Nog immer gaf Gaea het niet op; zij spoorde de verschrikkelijke Giganten aan om de zetel der goden te bestormen. Een gruwelijke strijd had Zeus in de slag met dit reuzengeslacht te doorstaan. Zij braken uit de onderwereld los, zodat de sterren van vrees verbleekten. ‘Trekt op en neemt wraak voor mij op de hemelgoden!’ Met deze woorden zette Gaea hen aan. ‘Maakt van mijn eigen ledematen, de bergen, treden om de Olympus te bemachtigen.’

De reusachtige monsters waren verschrikkelijk om aan te zien; in plaats van voeten hadden zij geschubde drakestaarten. Zij juichten bij de woorden van hun moeder en genoten al van tevoren van de overwinningsvreugde. 'Ik zal Aphrodite tot mijn vrouw maken!' praalde een van de reuzen. 'Artemis zal mijn vrouw worden!' riep de ander, en een derde beroemde zich erop, dat hij de schone Athene zou vrijen. Zo trokken zij naar de bergen van Thessalië om van daaruit de zetel der goden te bestormen.

Inmiddels verzamelden de in het nauw gedreven goden alle beschikbare krachten om tegen de zware aanval van de reuzen te kunnen standhouden. Iris, hun boodschapster, riep de hemelingen bijeen; zelfs de geesten van de gestorvenen riep zij te hulp. Allen gaven volgzzaam gehoor aan deze oproep.

En waarlijk, de nood was op zijn hoogst. Alle elementen waren in het hevigste oproer; van de hemel klonk de donderbazuin en het land antwoordde met een aanhoudende aardbeving.

Alle goden namen moedig deel aan de beslissende strijd tegen de woedende reuzen. Phoebus Apollo zond zijn immer treffende pijlen, Hephaestus slingerde gloeiende kolen uit zijn smidse, Poseidon stootte zijn drietand; de Moiren, de godinnen van het noodlot, zwaaiden hun knotsen, en de bliksem van Zeus, die alles verteert, suisde omlaag. Ook Zeus' zoon Heracles, die op de aarde geboren was, werd op zijn verzoek door Athene te hulp geroepen en nam vol onstuimigheid deel aan de strijd.

Mochten ook de reuzen in hun toorn de ene berg na de andere uit hun grondvesten losrukken en steeds nieuwe bergen, de Ossa, de Pelion en de Oeta op elkaar stapelen, Zeus toonde zich de sterkste. Hij bleef overwinnaar in de moordende strijd, en voortaan waagde niemand meer hem zijn heerschappij te betwisten.

De god van het vuur Hephaestus (midden) aan het werk in zijn smidse. Attische amfóra uit de 5e eeuw v.C.

Sindsdien troont Zeus hoog op de top van de Olympus als Opperste in de kring der goden. Daar valt sneeuw noch regen, geen zuchtje wind wordt er gevoeld. Nectar en ambrozijn is het voedsel der goden en schenkt aan alle hemelingen eeuwige jeugd en onsterfelijkheid.

KLEINERE SAGEN

PROMETHEUS

Aldus was de wereld geschapen. Hemel en aarde vormden daarin een welgevoegd gebouw en aan de zee waren haar oevers toegewezen. Lustig krioelend bevolkte allerlei gedierte het aardrijk; in de golven speelden de vissen, in het luchtruim de vogels, en met gezwinde tred bewogen dieren van allerlei soort zich over de aardbodem. Maar nog ontbrak het schepsel, dat geroepen was met zijn geest de wijde wereld te beheersen.

Toen kwam Prometheus op aarde.

Hij was een kleinzoon van Uranus, de hemelgod, en zoon van de Titaan Iapetus, wiens geslacht destijds door Zeus was onttroond en in de Tartarus verbannen. Prometheus, die het vindingrijke verstand van zijn vader had geërfd, was bekend met het goddelijke zaad, dat in de aardbodem sluimert. Van het leem, dat hij daaruit nam, vormde hij naar het evenbeeld van de goden een gestalte. Goede doch ook boze eigenschappen sloot hij in de inborst ervan in, zoals hij die had ontleend aan de zielen van al wat leeft op aarde, en daaruit vormde hij de menselijke ziel. De godin Pallas Athene, zijn hemelse vriendin, die zijn werk met bewondering gadesloeg, blies de bezielde klomp aarde haar adem in en schonk aan de mens daarmee de geest.

Aldus ontstonden de eerste mensen.

Al spoedig bevolkten ontelbaar velen van hen het rond der aarde. Maar wat voor nut hadden zij van hun heerlijke lichaamsbouw en van de goddelijke vonk daarin, wanneer zij het juiste gebruik van de hemelse gaven niet kenden. Zij leefden maar voort als in een droom, want noch van het gehoor, noch

van het gezicht wisten zij zich te bedienen. Wat zij deden had geen bedoeling, want zij hadden geen vermoeden van de loop der sterren, of der jaargetijden, noch van de kunst van het huizenbouwen. En wat wisten zij af van de zegenrijke macht van het vuur?

Toen werd Prometheus de leermeester van zijn schepselen: hij leerde hun het juiste gebruik van alle gaven der goden, hij leerde hun zien en horen, naar de loop der hemellichamen de dag in te delen en de gang van het jaar te beleven in de eeuwig wisselende schoonheid der seizoenen. Nu leerden zij zich de dieren als helpers dienstbaar te maken en met schepen de zee te bevaren. Zij kregen ervaring in het vormen van stenen en tegels, in het bewerken van het hout en zij bouwden stevige huizen. Slechts één ding ontbrak de mensen nog: het vuur.

De goden, als eerste de machtige Zeus, hadden van de mensen verering en onderwerping aan hun heerschappij geëist in ruil voor de bescherming, die zij de kinderen van de aarde wilden geven. De mensen waren tot deze dienst bereid en zij vaardigden Prometheus af om met de goden te onderhandelen. Maar in dwaze vermetelheid trachtte hij Zeus zelf, de alwetende, te bedriegen, en zo kwam het, dat de wereldheerser de goddelijke gave van het vuur aan de mensen onthield. De sluwe Titanenzoon echter wist ook hierin een uitweg te vinden. Met een licht ontbrandbare reuzenhalm kwam hij naderbij, toen de wagen van de zonnegod Helios voorbijreed, liet de halm eraan ontvlammen, en ijldde met deze fakkel naar de aarde om de mensen het vuur te brengen. Aan alle kanten vlamden de houtstapels op: nu bezat de mens de weldoende, zegenrijke kracht van het vuur.

Met spijt echter zag de wereldheerser Zeus, hoe het menselijk geslacht met zulk een gave was toegerust.

De doos van Pandora openen, betekent veel ellende oproepen, ondanks de schone schijn.

Onmiddellijk zond hij de mensen een hevig kwaad om hun macht te beperken. Hij bracht tot hen een beeldschone jonge vrouw, die Hephaestus, de god van het vuur en de smidskunst, had geschapen en aan wie alle goden een onheilbrengende gave hadden meegegeven. Pandora, draagster van alle gaven, heette zij. Zij verscheen te midden van de argeloze mensen en vond alom bewondering. Geen kwaad vermoedend aanvaardde Epimetheus, ondanks de waarschuwing van zijn broeder Prometheus, haar geschenk, een fraaie doos. Doch hoe zwaar zou de goedgelovigheid zich aan heel de mensheid wreken. Want nauwelijks was het deksel van Pandora's doos geopend, of allerhande ziekten, rampen en smarten vlogen eruit en verspreidden zich bliksemsnel onder de mensen over heel het rond der aarde, terwijl zij tot nu toe vrij van moeiten en ziekten hadden geleefd. Aldus strafte Zeus Prometheus' roof. Eén enkele goede gave was in de doos verborgen: de hoop. Maar voordat zij kon ontkomen sloeg de boze boodschapster van de goden de deksel toe en hield ze voor altijd gesloten. De kwellingen van ziekte en ellende verschenen echter in allerlei gestalten voor de mensen. Zeus had hun geen stem verleend, en daarom naderden zij steeds heimelijk en zwijgend. De weerloze mensen werden door koortsen overvallen en de dood kreeg een rijke oogst.

En nog was deze straf niet voldoende. Met volle toorn zag Zeus op Prometheus neer; ook hem zelf moest de bliksem van zijn wraak treffen. Zonder medelijden liet hij hem door zijn dienaren naar de eenzaamste wildernis van de Caucasus sleuren en door Hephaestus met onbreekbare ketenen vastklinken aan een rots boven een huiveringwekkende afgrond. Daar hing hij dan, de kleinzoon der goden, in rechtstaande houding, zonder ooit de wan-

kelende knieën te kunnen buigen of slaap te vinden voor de moede ogen.

Spijs en drank werden de ongelukkige onthouden; in plaats daarvan vrat een arend dagelijks zijn lever weg, die echter voortdurend aangroeide.

Schaal uit Laconië, waarop afgebeeld de straffen die Sisyphus (links) en Prometheus in de Hades eeuwig moeten ondergaan.

Vele eeuwen lang moest de verdoemde deze kwelling ondergaan. Tevergeefs riep hij tot de wind en de wolken, de zon en de stromen om van zijn smart te getuigen - Zeus bleef meedogenloos, onverbiddelijk. Eerst toen de held Heracles op zijn weg daarlangs kwam, zou het einde van de gruwelijke lijdensijd aanbreken: de geweldige held, die op zoek was naar de appels van de Hesperiden, werd door een onbedwingbaar medelijden bewogen met het lot van de Titanenzoon; hij schoot de arend en bevrijdde de gevangene uit zijn gruwzame foltering.